

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO
PETICIJŲ KOMISIJA**

**IŠVADA
DĖL ROBERTO RADZIVANO PETICIJOS**

2021 m. rugsėjo 15 d.
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimo Peticijų komisija 2021 m. rugsėjo 15 d. posėdyje iš esmės išnagrinėjo Roberto Radzivano peticijoje pateiktą pasiūlymą iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK, baudžiamasis įstatymas) 164 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto bausmių sąrašo išbraukti arešto ir laisvės atėmimo bausmes, ir priėmė sprendimą šį pasiūlymą atmesti. Pareiškėjo siūlymas argumentuojamas tuo, jog Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija draudžia atimti laisvę asmenims vien tik dėl to, kad jie neįstengia įvykdyti sutartinės prievolės.

Seimo Peticijų komisija sprendimą priėmė atsižvelgusi į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento pateiktas nuomones ir dėl toliau nurodytų priežasčių.

Nagrinėjant pareiškėjo siūlymą svarbu pažymėti, kad ir tarptautinėje, ir nacionalinėje teisėje vaiko interesų apsaugai skiriamas didelis dėmesys.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje nustatyta, kad įstatymu ir kitokiomis priemonėmis vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protišcai, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime (2 principas), vaikas visuomet turi būti tarp tų, kam pirmiausia suteikiama apsauga ir parama (8 principas). Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje įtvirtinta kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi (27 straipsnio 1 dalis), nustatyta, kad tėvams arba kitiems vaiką auklėjantiems asmenims tenka didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes (27 straipsnio 2 dalis), taip pat nustatyta valstybių dalyvių pareiga imtis visų reikiamų priemonių, kad vaikas gautų geresnį išlaikymą iš tėvų ar kitų finansiškai už jį atsakančių asmenų tiek valstybės viduje, tiek iš užsienio (27 straipsnio 4 dalis).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtinta valstybės konstitucinė pareiga saugoti ir globoti vaikystę, taip pat tėvų konstitucinė teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 31 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vaiko tėvų teisės ir pareigos yra prigimtinės, šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta vaiko tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą prievolė rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti ir sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis, tobulėti. Prievolė materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192 straipsnio 1 dalyje.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą, todėl vykdydama savo funkcijas ir veikdama visos visuomenės interesais valstybė turi priedermę užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių, kitų Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių, kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės veiksmingą apsaugą (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas). Lietuvos įstatymų leidejas, siekdamas nurodytų tikslų įgyvendinimo, BK 164 straipsnyje taip pat įtvirtino ir baudžiamąją atsakomybę už vengimą išlaikyti vaikus. Pagal šį BK straipsnį atsako tas, kas vengė pareigos pagal teismo sprendimą išlaikyti vaiką, mokėti lėšas vaikui išlaikyti ar teikti kitą būtiną materialią paramą vaikui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, kad vengimas išlaikyti vaiką (BK 164 straipsnis) yra pavojinga nusikalstama veika ne tik dėl to, kad nevykdomi teismo paskirti įpareigojimai, tačiau pirmiausia dėl to, kad ją padarius kyla grėsmė normaliam, visaverčiam vaiko aprūpinimui. Priteisto išlaikymo mokėjimas teismo nustatyta tvarka yra būtinas nuolat, nes augančio vaiko poreikiai yra nuolatiniai ir nenutrūkstami (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-134-511/2021).

Konkrečiu atveju nustatant baudžiamąją atsakomybę už vengimą išlaikyti vaiką, viena pagrindinių įrodinėtinių aplinkybių yra šio nesunkaus nusikaltimo subjektyviosios pusės požymis – kaltė, kuri pasireiškia kaltininko tiesiogine tyčia – žinodamas (suvokdamas), kad jis turi pareigą pagal įsigaliojusį teismo sprendimą išlaikyti vaiką ar teikti jam kitą būtiną turtinę paramą, ir galėdamas tą pareigą vykdyti (būdamas darbingas ir turėdamas turtines galimybes teikti vaikui išlaikymą), jos sąmoningai nevykdo, t. y. supranta savo elgesio pavojingumą ir nori taip veikti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-489/2020). Vengimas konstatuojamas nustačius, kad pareiga išlaikyti vaiką nevykdoma ne dėl objektyvių, pateisinamų priežasčių, o sąmoningai sukuriant situaciją, dėl kurios tampa neįmanomas net ir priverstinis (teisės aktų nustatyta tvarka) išlaikymo vaikui lėšų ar kitokios materialinės paramos išieškojimas; jis gali pasireikšti kaltininkui neįsidarbinant ar dirbant nelegaliai, slepiant pajamas ar kitokias turtines lėšas, panaudojant jas kitiems tikslams ir pan. Lietuvos Aukščiausias Teismas, formuodamas BK 164

straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos kvalifikavimo praktiką, yra konstatavęs, kad baudžiamoji atsakomybė už vengimą išlaikyti vaiką galima esant visetui sąlygų: 1) turi būti įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo priteistas vaiko išlaikymas; 2) kaltininkas nevykdo šio teismo sprendimo arba vykdo jį iš dalies; 3) kaltininkas turi objektyvią galimybę vykdyti teismo sprendimą, bet susilaiko nuo šios pareigos; 4) nėra galimybių užtikrinti pareigos vykdymą civilinėmis priemonėmis arba kai tokios galimybės yra pasunkintos dėl skolininko nesąžiningų veiksmų: jis slepiasi, slepia savo pajamas, simuliuoja savo ligą, išpardavė savo nekilnojamąjį turtą, kurio sąskaita galėtų būti užtikrintas pareigos vykdymas, ir pan. Taigi, jeigu pareigos vykdymą galima užtikrinti įprastomis civilinėmis priemonėmis, baudžiamoji atsakomybė nėra taikoma. Taip pat teismų praktikoje pripažįstama, kad pagrindas baudžiamajai atsakomybei už vengimą išlaikyti vaiką atsiranda tik po nesėkmingų pastangų užtikrinti pareigos išlaikyti vaiką vykdymą civilinio proceso priemonėmis, t. y. kai skolininkas sąmoningai sukuria situaciją, dėl kurios tampa neįmanomas net ir priverstinis (teisės aktų nustatyta tvarka) išlaikymo vaikui lėšų ar kitokios materialios paramos išieškojimas. Šis straipsnis neinkriminuojamas, jeigu asmuo nevengia pareigos pagal teismo sprendimą, bet jos nevykdo dėl objektyvių priežasčių – nedarbo, ligos, ilgalaikės nelaimės ir pan. Tačiau, jeigu asmuo vengia dirbti, dirba nelegaliai, simuliuoja ligą, slepia savo pajamas ar kitaip apgaulės būdu vengia mokėti alimentus, jis atsako už vengimą išlaikyti vaiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-139/2011, 2K-218/2012). Atkreiptinas dėmesys, kad vengimas išlaikyti vaiką (BK 164 straipsnis) priskiriamas prie nesunkių nusikaltimų (BK 11 straipsnio 3 dalis). Tai reiškia, jog kaltininkui pirmą kartą įvykdžius šią nusikalstamą veiką paprastai skiriamos su areštu arba laisvės atėmimu nesusijusios bausmės (BK 55 straipsnis). Teismai taip pat turi plačias galimybes skirti kitas BK 164 straipsnio sankcijoje įtvirtintas alternatyvias bausmes, atidėti bausmės vykdymą (BK 75 straipsnis) arba atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriuje įtvirtintais pagrindais (pavyzdžiui, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, taip pat pagal laidavimą ir kt.). Todėl bylose dėl vengimo išlaikyti vaiką (BK 164 straipsnis) reali laisvės atėmimo bausmė skiriama retais atvejais.

Manytina, kad analizuojamas baudžiamasis reglamentavimas yra proporcingas, pagrįstas ir suderinamas su tarptautinių teisės aktų nuostatomis. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad kitų Europos Sąjungos valstybių narių (pavyzdžiui, Lenkijos, Vokietijos, Latvijos, Estijos ir kt.) baudžiamuosiuose įstatymuose taip pat yra kriminalizuotas piktybinis, nuolatinis vengimas išlaikyti vaiką, teikti jam materialinę paramą.

Vertinant pareiškėjo pateiktus motyvus, manytina, jog jis klaidingai interpretuoja Europos Žmogaus teisių konvencijos Ketvirtojo protokolo 1 straipsnyje įtvirtintą *sutartinės* prievolės sąvoką. Tėvų pareiga išlaikyti vaiką nėra prilyginama sutartinei prievolei. Kaip jau minėta, ši pareiga yra prigimtinė, taip pat ir konstitucinė. Taip pat svarbu pažymėti, kad baudžiamosios atsakomybės

realizavimui pagal BK 164 straipsnį būtinas įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo priteistas vaiko išlaikymas, taigi atsakomybė kyla ne už sutartinės prievolės pažeidimą, o už teismo sprendimo nevykdymą, dėl ko baudžiamoji atsakomybė nustatyta ir BK 245 straipsnyje (šiam kontekste pažymėtina, kad BK 164 straipsnyje įtvirtinta norma yra speciali BK 245 straipsnyje įtvirtintos normos atžvilgiu). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad nusikaltimas, numatytas BK 164 str., pagal objektyviuosius požymius yra tada, kai asmuo nevykdo teismo sprendimo. Teismo sprendimas BK 164 str. dispozicijos prasme suprantamas kaip teisėjo ar teismo priimtas aktas (dokumentas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269/2004). Taigi pagal BK 164 straipsnį atsako tik tie asmenys, kurie vengia vykdyti teismo sprendimą, numatantį bet kurią iš šių alternatyvių pareigų: 1) išlaikyti vaiką; 2) mokėti lėšas vaikui išlaikyti; 3) teikti kitą būtiną materialią paramą vaikui. Akivaizdu, kad BK 164 straipsnyje numatyta nusikalstama veika pasireiškia ne sutartinės prievolės, o būtent specifinio turinio teismo sprendimo nevykdymu, todėl pareiškėjo kreipimesi minimas Europos Žmogaus teisių konvencijos Ketvirtojo protokolo 1 straipsnis, draudžiantis atimti laisvę sutartinės prievolės nevykdančiam asmeniui, šiuo atveju netaikytinas. Atitinkamai, siūlymas koreguoti BK 164 straipsnį vertintinas kaip nepagrįstas.

Be to, pareiškėjo siūlomas BK pakeitimas nesuderinamas su nusistovėjusia baudžiamosios atsakomybės realizavimo koncepcija. Įstatymų leidėjas, nustatydamas baudžiamąją atsakomybę už vengimą išlaikyti vaiką, BK 164 straipsnyje įtvirtino alternatyvias bausmes, t. y. kaltininkas vengęs išlaikyti vaiką baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Pažymėtina, kad BK 164 straipsnio sankcijoje nėra įtvirtintos ekonominio pobūdžio bausmės (baudos). Toks teisinis reglamentavimas pagrįstas BK 164 straipsnyje įtvirtino nusikaltimo ypatumais. Kaip jau minėta, viena būtinųjų sąlygų kilti baudžiamajai atsakomybei pagal BK 164 straipsnį – aplinkybės, kai nėra galimybių užtikrinti pareigos išlaikyti vaiką vykdymą civilinėmis priemonėmis arba kai tokios galimybės yra pasunkintos dėl skolininko nesąžiningų veiksmų. Paprastai tokiais atvejais kaltininkas yra nemokus, todėl ekonominio pobūdžio sankcijos nėra veiksmingos. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga. Baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d., 2009 m. birželio 8 d., 2014 m. kovo 18 d. nutarimai). Atkreiptinas dėmesys, kad pašalinus iš BK 164 straipsnio sankcijos arešto ir laisvės atėmimo bausmes, būtų nepagrįstai siaurinamos teismo galimybės individualizuoti baudžiamąją atsakomybę ir tuo pačiu paskirti teisingą bausmę, kadangi tokiu atveju už minėto nusikaltimo įvykdymą liktų galimybė skirti tik dvi alternatyvias bausmes, t. y. viešuosius darbus, kurie teismo skiriami tik nuteistajam sutikus (BK 46 straipsnis 1 dalis) bei laisvės apribojimą (BK 48 straipsnis). Manytina, kad toks teisinis reguliavimas nebūtų veiksmingas ir nerealizuotų bausmės

paskirties (BK 41 straipsnis), pavyzdžiui, teismas, individualizuodamas baudžiamąją atsakomybę, pakartotinai nuteistam pagal BK 164 straipsnį neturėtų galimybių paskirti griežtesnės bausmės negu laisvės apribojimas, kuris nagrinėjamu atveju (atsižvelgiant į jau minėtus viešųjų darbų bausmės ypatumus) taptų vienintele bausme už BK 164 straipsnyje įtvirtino nusikaltimo įvykdymą. Pašalinus iš BK 164 straipsnio sankcijos laisvės atėmimo bausmę, analizuojamas nusikaltimas būtų priskirtinas baudžiamajam nusižengimui (BK 12 straipsnis), kas neatitiktų šios veikos pavojingumo pobūdžio, ir be pagrindo lengvintų kaltininko teisinę padėtį, pavyzdžiui šios veikos įvykdymas neužtrauktų teistumo (BK 97 straipsnio 1 dalis) ir kt. Toks teisinis reguliavimas neužtikrintų veiksmingos baudžiamojo įstatymo ginamų vertybių („vaikas ir šeima“, „teisingumas“) apsaugos ir prieštarautų baudžiamosios atsakomybės individualizavimo bei teisingumo principams.

Seimo Peticijų komisija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos peticijų įstatymo 12 straipsnio 3 dalimi ir Seimo Peticijų komisijos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. VIII-1408 „Dėl Seimo Peticijų komisijos nuostatų patvirtinimo“, 28 punktu, siūlo Seimo seniūnų sueigai įtraukti į Seimo rudens sesijos darbotvarkę Seimo nutarimo „Dėl Roberto Radzivano peticijos“ projektą.

Komisijos pirmininkas

Edmundas Pupinis

Rasa Griciūtė, tel. (8 5) 239 6817, el. p. rasa.griciute@lrs.lt